

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ
БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ**

Виконав: студент 4-го курсу,
групи 6.2310-ср (6.2311-ср-с)
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Є.Г. Пурик

Керівник: доцент кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи, доцент,
д.філос.н. Ель Гуессаб К.

Рецензент: доцент кафедри політології, доцент,
к.політ.н. Лепська Н.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І. Бугченко

« _____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Пурику Євгенію Геннадійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота з дітьми, які позбавлені батьківського піклування

керівник роботи Ель Гуессаб Карім, к. філос. н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року №77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Безпалько О.В., Зверева І. Д. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації. Київ : Фенікс, 2007. 528 с., Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : зб. стат. [відп. за випуск І. В. Калачова]. Київ : Державний комітет статистики України, 2010. 76 с., Ковальова К.В. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в умовах центру соціальнопсихологічної реабілітації дітей *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, No. 8. С. 375-420, Міщенко О.М., Сівакова Є.О. Реінтеграція дітей: концепція і сутність. *Держава та регіони*. Серія «Соціальні комунікації». 2021. No 2(46). С. 168.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки проблеми соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування. 2. Уточнити зміст і сутність основних понять з позиції визначеного предмету дослідження та поставленої мети. 3. Визначити принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування. 4. Проаналізувати нормативно-правову базу соціального захисту дітей які позбавлені батьківського піклування в Україні. 5. Висвітлити методи державного забезпечення дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. 6. Вививчити світовий досвід соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування. 7. Охарактеризувати сучасні практики та технології соціальної роботи з дітьми які позбавлені

батьківського піклування в Запорізькій області. Означити перспективи удосконалення соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2023–січень 2024	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ Є.Г. Пурик

Керівник роботи _____ К. Ель Гуессаб

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 48 сторінок, 52 позицій у списку літератури.

ДІТИ, ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, СОЦІАЛЬНА РОБОТА, СОЦІАЛЬНЕ СІРІТСТВО, СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

Мета дослідження з'ясувати основні аспекти соціальної роботи та соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування

Об'єктом дослідження є явище відсутності батьківського піклування

Предмет дослідження: практики соціальної роботи щодо дітей, які позбавлені батьківського піклування

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний, аналіз статистичних даних.

Гіпотеза дослідження: одним із основних завдань державної політики у сфері захисту прав дітей є створення та забезпечення належних умов, щоб кожна дитина мала можливість рости в сімейному оточенні.

Висновки: 1 Збройна агресія РФ проти України породила нові виклики у сфері захисту прав дітей, особливо тих, що залишилися без батьківського піклування в умовах війни. Важливим є забезпечення соціально-психологічних потреб, що потребує вироблення надійного механізму психологічної допомоги дітям, які позбавлені батьківської опіки та вимагає від держави комплексного, полісистемного підходу до надання такої допомоги.

2. Для сфери соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні було б запозичити і використати наступні позиції з досвіду інших країн: проведення належної професіоналізації прийомних вихователів; посилення соціальної реклами; співпраця неурядових інституцій з органами державної влади та місцевого самоврядування, тощо.

3. Створення Громадського центру соціального захисту дитини (Центр дитини) в кожній області України, що буде спрямований на комплексне вирішення проблем, пов'язаних з умовами розвитку дитини.

SUMMARY

The qualifying paper consists of 48 pages, 52 items in the list of references.

CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE, SOCIAL WORK, SOCIAL ORPHANAGE, SOCIAL AND LEGAL PROTECTION

Research Objective: to find out the main aspects of social work and social protection of children who are deprived of parental care.

Research Object: is the phenomenon of lack of parental care.

Research Subject: social work practices regarding children who are deprived of parental care.

Research Methods: analysis, synthesis, induction, deduction, structural-functional, analysis of statistical data.

Hypothesis: one of the main tasks of state policy in the field of protection of children's rights is to create and ensure proper conditions so that every child has the opportunity to grow up in a family environment.

Conclusions: 1 The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine created new challenges in the field of protection of children's rights, especially those left without parental care in the conditions of war. It is important to ensure socio-psychological needs, which requires the development of a reliable mechanism of psychological assistance for children who are deprived of parental care and requires the state to take a comprehensive, multisystem approach to providing such assistance.

2. For the sphere of social protection of orphans and children deprived of parental care, Ukraine should borrow and use the following positions from the experience of other countries: proper professionalization of foster carers; strengthening of social advertising; cooperation of non-governmental institutions with bodies of state power and local self-government, etc.

3. Creation of the Public Center for the Social Protection of the Child (Child Center) in each oblast of Ukraine, which will be aimed at comprehensively solving problems related to the conditions of the child's development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ....	9
1.1. Стан наукової розробки проблеми соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування	9
1.2. Зміст понять «діти, позбавлені батьківського піклування», «соціальна робота», «соціальне сирітство», «соціально-правовий захист», ...	12
1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування	15
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ...	18
2.1. Нормативно-правова база соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування в Україні	18
2.2. Державне забезпечення дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.....	26
2.3. Світовий досвід соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	39
3.1. Сучасні практики та технології соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування в Запорізькій області.....	39
3.2. Перспективи удосконалення соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування	44
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Найголовніше в демократичному суспільстві – це люди. Виходячи з цього, Україна, що впевнено крокує в Європу, незважаючи на повномасштабну війну з росією, залишає соціальну політику пріоритетним напрямом діяльності держави. Повноцінною складовою соціальної політики є політика щодо соціалізації дітей і тут виникає першочергове питання утримання, розвитку та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, кількість яких в нашій країні, особливо на фоні повномасштабного вторгнення, зростає кожного дня.

Відтворення людського капіталу неможливе без інклюзивної політики щодо всіх соціальних груп, зокрема – дітей-сиріт, кількість яких зростає навіть на тлі зменшення народжуваності. І тут мова не тільки про біологічних сиріт. В Україні, згідно європейської статистики, зростає соціальне сирітство, не доглянутість, позбавлення батьківської опіки.

Проблема соціалізації, розвитку та утримання біологічних та соціальних сиріт – найважливіший момент відтворення українського суспільства та повноцінної відбудови нашої країни. Світовий досвід свідчить: кризові періоди в житті країни одразу загострюють цю проблему. Тому інноваційність національної політики щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і реформування соціальної сфери в даному напрямку є актуальною проблемою.

Об'єктом дослідження є явище відсутності батьківського піклування та соціальне сирітство.

Предмет дослідження: практики соціальної роботи щодо дітей, які позбавлені батьківського піклування

Мета дослідження з'ясувати основні аспекти соціальної роботи та соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити стан наукової розробки проблеми соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування;
- уточнити зміст і сутність основних понять з позиції визначеного предмету дослідження та поставленої мети;
- визначити принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування;
- проаналізувати нормативно-правову базу соціального захисту дітей які позбавлені батьківського піклування в Україні;
- висвітлити методи державного забезпечення дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні;
- вивчити світовий досвід соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування;
- охарактеризувати сучасні практики та технології соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування в Запорізькій області;
- означити перспективи удосконалення соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування.

Гіпотеза дослідження: надважливе завдання, що повинна ставити перед собою державна політика у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є створення та забезпечення можливості для кожної посиротілої дитини рости в сімейному оточенні.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування

Турбота про дітей, їх соціально-правовий захист є важливим завданням будь-якої держави. Поршочергово тут йдеться про захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Повномасштабне вторгнення 2022 року стало випробовуванням для соціальної сфери, бо кількість дітей, що залишились без батьківського піклування значно зросла. Так як діти є майбутнім кожної країни, надзвичайно важливою є розробка нових соціальних підходів до кожної ситуації та забезпечення повноцінного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Нині на перший план виходить соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Робота полягає в захисті їх прав, соціальній реабілітації і адаптації, допомозі у працевлаштуванні, а також забезпеченні житлом, у реорганізації форм влаштування таких дітей.

Питання соціального захисту, захисту прав та інтересів дітей, позбавлених батьківського піклування вивчали Ю. Горемикіна, О. Миколук, Л. Завацька, Ю. Золотуха, С. Ничипоренко, О. Потопахіна та багато інших вчених [11, 18, 23, 28].

В центрі уваги науковців – правові норми забезпечення соціального захисту дітей позбавлених батьківського піклування; окреслено надання допомоги та соціального забезпечення (побутового, матеріального), розписаний механізм надання освітніх, медичних, юридичних послуг дітям, відповідність державним соціальним стандартам, забезпечення їх прав, тощо.

Питання соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування та їх адаптації до існуючих умов життя розкрито в працях В. Абраменкової, О. Безпалько, О. Терновець, В. Беха та інших [3, 5, 45].

Крім того, механізми реалізації соціального забезпечення дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні визначаються Конституцією України та іншими нормативно-правовими положеннями, Законами, актами, резолюціями.

Наприклад, І. Ковчина у своїй дисертації «Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності» (2018) [25] висвітлює проблеми нормативно-правового забезпечення соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування (як теоретичні, так і приклади з практики).

Всебічно розглядіє юридичні механізми соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, в нашій країні, О. Потопахіна у своїй роботі «Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2018) [28, С. 173-176]. Ця наукова розвідка докладно розкриває організаційно-правові засади юридичного захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Автор робить конкретні рекомендації щодо удосконалення існуючого українського законодавства та положень, що регулюють питання соціального захисту посиротілих дітей.

О. Маренчук, авторка статті «Правові засади захисту соціальних категорій дітей» акцентує увагу на міжнародно-правових аспектах та економічних правах дітей, визначає види та засоби їх соціального захисту [28].

Дослідниця О. Суліменко у праці «Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану» розкрила сутність прав дитини та фундаментальні принципи їх забезпечення в умовах воєнного стану [45].

Також, діюче законодавство, що регулює діяльність мережі органів, які забезпечують захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, аналізують, коментують, критикують та всебічно розбирають у

своїх дослідженнях Г. Голубчик, Т. Тищенко, Ю. Харченко, Т. Бавол та ін. [10].

Тож, існує багато різноманітних поглядів і на роботу соціальної сфери, і на соціальну політику національної системи захисту прав позиротілих дітей. Але, незважаючи на велику кількість наукових праць, проблема захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається актуальною.

1.2 Зміст понять «діти, позбавлені батьківського піклування», «соціальна політика», «соціальне сирітство», «соціально-правовий захист»

Кожна наука описує явища і процеси, виходячи із свого предмету дослідження, спираючись, при цьому, на ту чи іншу парадигму чи теорію [7].

У ході написання роботи були визначені такі основні поняття як: «діти, позбавлені батьківського піклування», «соціальна політика», «соціальне сирітство», «соціально-правовий захист».

Саме і підтверджується завдання даної роботи: уточнити зміст і сутність основних понять з позиції визначеного предмету дослідження та поставленої мети [7].

Діти, позбавлені батьківського піклування за Законом України визначаються як – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій

території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації, та безпритульні діти [6].

Соціальна політика – це комплексний об'єкт, який вивчається у межах різних наук: економіки, права, соціології, політології. Існує думка про багатовікову історію соціальної політики. Згідно з іншою точкою зору, початок вивчення соціальної політики та її теоретичне осмислення відносяться до середини XIX-XX ст. [6].

Соціальна політика в широкому розумінні визначається як суспільний інститут, діяльність якого спрямована на забезпечення основних соціальних потреб суспільства та його верств. Також соціальна політика розглядається як напрямок соціальної теорії, галузь наукових досліджень, навчальна дисципліна, і як система заходів, що забезпечує рішення за всіма напрямками соціальної сфери (зайнятість населення, охорона здоров'я, освіта, соціальне та пенсійне забезпечення та ін.) [7].

Розвиток соціальної політики щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування визначається наступними складовими:

- соціально-економічними подіями: економічним зростанням, фінансовою кризою, масовими міграціями населення, воєнними діями тощо;

- культурними та релігійними особливостями: встановленням у сфері сімейних та дитячо-батьківських відносин, спорідненостю та наступністю поколінь, що впливають на переважаючі форми влаштування дітей; роллю родичів на виховання дитини-сироту або дитини, батьки якої не можуть виконувати свої обов'язки; допустимістю усиновлення дітей, які не є членами розширеної сім'ї;

- сімейна політика та система соціального захисту населення включає систему підтримки вразливих категорій населення, наявність або відсутність інститутів альтернативного догляду за дітьми, літніми членами сім'ї, інвалідами, фінансування системи охорони здоров'я та захисту дітей, заходи боротьби з бідністю та ін.

- діяльність міжнародних неурядових організацій. Неурядові організації поруч із державними установами є акторами соціальної політики, зокрема політики на користь дітей:

- система уявлень про дитинство та дитячий розвиток багато в чому визначає роль держави у турботі про дітей: допустимість вилучення дитини з сім'ї, проживання дітей в інтернатних установах тощо [6].

Сирітство поділяється на два види: біологічне та соціальне. Біологічне – дитина втрачає внаслідок смерті двох батьків. Соціальне – дитина набуває статусу сироти при живих батьках.

Українські вчені, такі як Л. Волинець, Т. Желюк, С. Аксьонова, Я. Брич, І. Пеша, А. Зінченко, І. Пінчук та ряд інших, вважають, що – «соціальне сирітство» є соціальним явищем, зумовленим відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків, тобто має місце деформація батьківської поведінки.

При цьому, відповідальність за це явище лежить на суспільстві, яке було не спроможним до забезпечення правильних соціально-матеріальних умов, які б дозволили гідно виконувати батькам їх ролі [20, 32].

У вузькому значенні соціальний захист – діяльність держави щодо захисту населення від девіантних наслідків в результаті соціальних ризиків. Сюди можна віднести наступне – сукупність державних заходів і видатків бюджету, надання фінансової допомоги окремим верствам населення, які через поважні причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів. Система соціального захисту є об'єднанням наступних елементів: соціальна допомога окремим категоріям населення, соціальне забезпечення, соціальне страхування, надання соціального статусу певним категоріям населення, тощо [43].

Також, часто на сторінках наукових робіт можна зустріти поняття «соціально-правовий захист». Цю позицію обґрунтовує В. Пушкар, який зазначає, що «мову потрібно вести не про соціальний або правовий захист, а тільки про соціально-правовий захист, оскільки соціальна підтримка неможлива без її узаконення, укладання у певні межі законодавчих приписів,

тоді як правовий захист завжди спрямований на досягнення та вирішення соціальних цілей і завдань» [39, С. 18].

О. Маренчук додає зрозумілості попередньому визначенню і пише, що «соціально-правовий захист, крім норм-гарантій, включає в себе ще й організаційні гарантії, які надають цим гарантіям реально функціонуючого характеру. Під організаційними гарантіями розуміється спеціальна діяльність уповноважених державних органів і посадових осіб, що спрямована на реалізацію всіх видів гарантій» [28].

1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування

Для об'єктивного і ретельного дослідження теми ми використовуватимемо певний набір наукових принципів та методів, які дозволяють детально розкрити професійну адаптацію соціальних працівників.

Кожна наука володіє своєю системою дослідницьких принципів. Вони виникають в процесі творчого освоєння людиною об'єктивної реальності. Але крім того в системі дослідницьких принципів повинно знайти відображення того, що їх об'єднує з усіма формами наукового пізнання, а таким чином і особливостями пізнавального процесу.

Метою нашого дослідження є об'єктивно з'ясувати основні аспекти соціальної роботи та соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування. Таким чином, усі етапи нашого дослідження пов'язані принципом об'єктивності.

Принцип об'єктивності – це принцип, що орієнтує дослідників отримати інформацію, яка точно характеризує об'єкт, що вивчають без врахування побажання суб'єкта, який досліджує явище, його моральних, світоглядних, політичних і інших позицій. Об'єктивність є для кожної розсудливої людини основною установкою пізнання [6].

Цей принцип допоможе в даному дослідженні проаналізувати реальний

стан соціальної роботи та соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування, насамперед, в Запорізькій області. Ми зосереджуємо наше дослідження на отриманні інформації, яка характеризує об'єкт дослідження, з урахуванням різних точок зору та поглядів на проблему.

Принцип ідеалізму визнає роль соціальних ідей у формуванні свідомості і є джерелом суспільних явищ. Наше дослідження розглядає питання сучасних практик та технологій соціальної роботи з дітьми які позбавлені батьківського піклування.

Принцип історизму – це пошук схожих досліджень в минулому, використання методик, способів їх організації. Принцип дає можливість будувати аналогії, порівняння, визначати зв'язки явища, яке досліджується протягом відповідного часу, при цьому виявити зміни процесів, в даному випадку в дослідженні історії та досвіду різних країн щодо соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування, особливо протягом війни.

Принцип системності спрямовує нас на аналіз явища в контексті його сутності та вивчення системи взаємозв'язків об'єкта з оточуючим середовищем. Концепція цілісності є центральною для нашого дослідження, орієнтуючи наше пізнання від початку до кінця. Таким чином, взаємозв'язок розвитку і вдосконалення соціальної політики та розширення кількості технологій роботи з дітьми, позбавлених батьківського піклування, зв'язані напрямку.

Принцип розвитку допомагає у налаштуванні на дослідження поставленої проблеми, її становлення та формування.

Принцип гуманізму характеризує людину як найвищу цінність.

Принцип активності і творчої діяльності вказує на взаємозв'язок людей у процесі їх діяльності.

Використання даних принципів допомагає уникнути суб'єктивності та неточності при проведенні дослідження, орієнтує на всебічний аналіз досліджуваного об'єкту. Керуючись зазначеними принципами, ми досліджуємо явище соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Використання вказаних принципів стає можливим лише за допомогою

загальнологічних методів.

Метод аналізу – це прийом мислення, пов'язаний з розділенням об'єкта, що розкладається на сторони, складові частини, способи функціонування з метою їх відносно самостійного вивчення і тенденції розвитку. Завдяки цьому принципу ми якісно розглянемо процес соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування, з усіх боків.

«Синтез – це прямо протилежна операція, мета якої полягає в поєднанні різних сторін, елементів предмета в єдину цілісність з цілю отримання знання про ціле шляхом виявлення тих суттєвих зв'язків і відносин, які об'єднують раніше виділені в аналізі частини в одне ціле» [6, с. 34].

«Абстрагування – це процес уявного виділення, розділення у контексті дослідження певних ознак, відношень і властивостей конкретного предмета або явища, що цікавлять, й одночасне відволікання від інших відносин, ознак, властивостей, які в даному контексті є не істотні [6, с.34].

При використанні індуктивного методу думка рухається від часткового знання, знання фактів, до загального знання. В основі індукції покладені індуктивні висновки, які не можуть давати достовірного знання. Такий висновок наводить на думку про відкриття загальних закономірностей. У буквальному значенні індукція і означає наведення.

Дедукція є прийомом, протилежним індукції. У дедуктивному висновку думка рухається від загального знання до часткового знання. Сам термін «дедукція» є процесом логічного висновку за всіма правилами логіки.

В науковому дослідженні дедуктивні і індуктивні прийоми мислення органічно пов'язані [6, с.35].

Системний підхід, або принцип системності, вимагає розрізнення зовнішніх та внутрішніх аспектів матеріальних систем, виявлення їх сутності та проявів, розкриття різних сторін об'єкта, визначення форми і змісту, а також елементів та структури, випадкових та необхідних факторів тощо.

Цей принцип направлений на перехід від опису явищ до розуміння їх сутності, вивчення цілісності системи та встановлення необхідних зв'язків між

темою дослідження та оточуючим середовищем.

Отже, застосування цих принципів і методів дослідження дозволить глибше розуміти основні аспекти соціальної роботи та соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування. Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних програм навчання соціальних працівників.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

2.1. Нормативно-правова база соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування, в Україні

Державна політика щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, реалізується через систему органів державної влади та місцевого самоврядування. До цих органів належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, а також центральні та місцеві органи.

В українському законодавстві існують три категорії сирітства:

1. Біологічні сироти – це діти, чії батьки померли, що підтверджується свідоцтвом про смерть.

2. Соціальні сироти – діти, які мають статус «позбавлені батьківського піклування» через різні обставини, такі як:

- позбавлення батьківських прав;
- визнання батьків недієздатними або безвісно відсутніми;
- засудження батьків до позбавлення волі;
- знаходження батьків у розшуку;
- ухилення батьків від сплати аліментів;
- хвороба батьків, яка заважає виконанню батьківських обов'язків;
- випадки, коли батьки невідомі або не забирають дитину з пологового будинку.

3. Міграційне сирітство – це діти трудових мігрантів, які не можуть повноцінно виконувати батьківські обов'язки через тривалу відсутність.

Соціальне сирітство також є важливим явищем, що обговорюється в наукових дослідженнях. Причини цього явища включають зміну моральних орієнтирів суспільства, економічну нестабільність, зростання кількості розлучень, кризу інституту сім'ї, зменшення цінності шлюбу та дітей, асоціальну поведінку дорослих, збільшення кількості неповних сімей та позашлюбних дітей.

Державні органи здійснюють соціальну роботу з дітьми, молоддю та родинами у різних сферах, таких як освіта, виховання, економіка, охорона здоров'я та культура, на всіх рівнях управління. Центральним органом, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, є Міністерство соціальної політики України.

Основними напрямками державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

- реалізація програм соціальної підтримки;
- визначення правових основ соціальної роботи;
- забезпечення відповідності державним стандартам соціальних послуг;
- створення умов для функціонування сім'ї;
- розвиток різноманітних форм сімейного виховання;
- заохочення здорового способу життя;
- реабілітаційні заходи для відновлення соціальних функцій дітей та молоді;
- інтеграція дітей та молоді з інвалідністю в суспільство;
- підтримка волонтерського руху;
- забезпечення всебічного забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- встановлення зв'язків з міжнародними соціальними службами.

Основним міжнародним документом, що визначає права дитини, є Конвенція ООН про права дитини (1989). Держава зобов'язується забезпечити захист та допомогу дітям, які тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення.

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначає правові, організаційні та соціальні засади підтримки цих дітей. У Законі прописані повноваження органів влади та права осіб, що взяли на виховання дітей.

Також, серед важливих нормативних документів є постанова Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист дитинства в Україні» від 19 травня 2009 року.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини, держава зобов'язується забезпечити захист та допомогу дітям. Особливої уваги та підтримки держави потребують діти, які тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення. Законодавство України з питань охорони дитинства включає Конституцію України, Сімейний кодекс України, постанови Кабінету Міністрів, такі як «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» від 22 березня 2022 року № 349, та інші нормативні акти, що регулюють надання матеріальної, соціальної та правової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам із їх числа.

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005) визначає правові, організаційні та соціальні засади й гарантії підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Цей закон містить 40 статей, які детально регулюють діяльність центральних органів виконавчої влади, органів опіки та піклування, функції служб у справах дітей та визначають права і обов'язки осіб, які взяли на виховання дітей.

Важливим нормативним документом, який спрямований на захист інтересів дітей, є Постанова Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» (2020).

Її прийняття було зумовлено накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дітей, виникненням нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України, а також безсистемним реформуванням основних процедур та структур, що відповідають за забезпечення прав дітей. У постанові визначено напрями, що потребують коригування, та заходи, реалізація яких сприятиме захисту інтересів дітей.

Аналіз нормативно-правових документів свідчить про те, що питання соціального захисту дітей постійно знаходяться в центрі уваги держави. Органи державної влади та місцевого самоврядування, такі як служби у справах дітей та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мають на меті створення умов для виховання дітей-сиріт у родинному колі. Пріоритетним напрямом є усиновлення або опіка та піклування. Якщо це неможливо, дітей влаштовують в альтернативні форми сімейного виховання, такі як прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу та патронатні сім'ї.

Сирітство в умовах війни супроводжується багатьма проблемами. Діти, які залишилися без батьків, часто стають жертвами насильства, експлуатації та зловживання, і потребують захисту та підтримки з боку держави та інших зацікавлених сторін.

Стаття 52 Конституції України передбачає, що утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Незважаючи на це, сім'я залишається найкращим середовищем для розвитку дитини. Сім'я несе відповідальність за створення необхідних умов, виступає основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту дитини, а також є засобом передачі національно-культурних та загальнолюдських цінностей майбутнім поколінням. В Україні визнається пріоритет сімейного виховання та необхідність всебічної підтримки осіб, які беруть на себе відповідальність за виховання покинутих дітей.

Україна, виконуючи положення Конвенції про права дитини, взяла на себе зобов'язання перед іншими державами-членами ООН забезпечити кожній дитині необхідний захист та піклування для її добробуту. Воєнні дії на

території України мають катастрофічні наслідки, ставлять сім'ї у критичні ситуації і можуть призводити до розлуки між батьками і дітьми. Історії дитячих доль, які постраждали від війни, глибоко схвилювали українське суспільство і викликали у багатьох людей бажання надати турботу і захист дітям, які залишилися без батьківського піклування під час воєнного стану.

В Україні існує широка мережа державних органів, які відповідають за піклування про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. До них належать: служби у справах дітей, органи опіки та піклування, органи освіти та науки, управління у справах молоді та спорту, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інші.

Основна мета діяльності таких центрів полягає у створенні соціальних умов для гармонійного і всебічного розвитку дітей та молоді, захисті їх конституційних прав, свобод та законних інтересів, а також у задоволенні їхніх культурних і духовних потреб.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки передбачає різні форми альтернативного догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками. Це може бути встановлення опіки та піклування, влаштування у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронатні сім'ї, а також дитячі заклади з умовами, наближеними до сімейних.

Декларація прав дитини проголошує, що дитині повинні бути забезпечені соціальний захист і можливості для нормального фізичного, розумового, морального і духовного розвитку у свободі та гідності. Нормативно-правові акти мають сприяти задоволенню інтересів дитини. Тому одним із основних завдань формування стратегії розвитку держави є захист дитини, особливо в дитячі роки, коли відбувається її моральне та фізичне становлення і засвоєння національних та загальнолюдських цінностей.

Діяльність усіх відповідних соціальних інститутів має бути спрямована на створення таких форм виховання і утримання дітей-сиріт, які б могли частково пом'якшити негативні наслідки діяльності деструктивних сімей. Зважаючи на

воєнні події в Україні, варто звернути увагу на постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану». Вона встановлює, що під час надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу можуть тимчасово влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, в межах граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу. Це також стосується прийомних сімей, які можуть тимчасово приймати таких дітей у межах передбаченої граничної чисельності.

Рішення уряду також спрощує процедуру влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів. Попередні нормативні акти не надавали можливості влаштувати таких дітей у сімейні форми виховання, а процедура вимагала переліку документів, який у воєнних умовах практично неможливо зібрати. Для дітей, які постраждали від війни і втратили зв'язок з батьками, важливо перебувати в умовах, максимально наближених до сімейних.

Міністерство соціальної політики розробило рішення, яке дозволяє дітям під час війни перебувати на умовах тимчасового влаштування в прийомних сім'ях або дитячих будинках сімейного типу, або за спрощеною процедурою – під опікою або піклуванням родичів. Це забезпечить найкращі інтереси дитини до того часу, поки не з'ясується доля її батьків.

Дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, створена за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для сімейного виховання і спільного проживання не менше п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Сімейний кодекс України, стаття 256-2). Функціонування дитячих будинків сімейного типу регулюється Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 564 від 26 квітня 2002 року.

Батьки-вихователі – це особи, які беруть на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони несуть відповідальність за життя, здоров'я, фізичний і психічний розвиток

дітей. Вони є законними представниками вихованців і захисниками їхніх прав та інтересів у всіх органах, установах та організаціях без спеціальних повноважень.

Метою створення дитячих будинків сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання у сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Відмінність дитячого будинку сімейного типу від прийомної сім'ї полягає у кількості дітей, які влаштовуються на виховання. Виховання більше п'яти дітей у сім'ї вимагає від батьків більшої підготовки та переорієнтації родини на виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому обов'язковою умовою створення дитячого будинку сімейного типу є проходження батьками-вихователями курсу підготовки, який забезпечують обласні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Позитивні і негативні сторони цього рішення ми розглянемо детальніше у третьому розділі нашого дослідження.

2.2 Державне забезпечення дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні

За інформацією Національної соціальної сервісної служби, у 2021 році опіка чи піклування було встановлено над 33 598 дітьми. У 2022 році ця цифра збільшилася на 6622, досягнувши 40 220 дітей під опікою та піклуванням. За перший квартал 2023 року ще 29 847 дітей отримали офіційного опікуна або піклувальника. Такі дані свідчать про зростання кількості випадків встановлення опіки, а також про збільшення кількості дітей, які втратили батьківське піклування з тих чи інших причин.

Пільги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, регламентуються численними законами. Окрім вже згаданого Закону «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», такі пільги закріплені в

Конституції України, Сімейному кодексі України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про охорону дитинства» та інших нормативних актах. Кожен з них визначає певні пільги та соціальні гарантії для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, держава гарантує повне забезпечення, що охоплює всі аспекти загальних потреб дітей без батьків.

Одним з найважливіших аспектів є освіта. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківських прав, вступають у вищі навчальні заклади за квотою на бюджетні місця. Крім того, вони повинні отримувати гуртожиток та щомісячну соціальну стипендію. Протягом літніх канікул дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, також виплачується щомісячна соціальна стипендія. Щорічно вищий навчальний заклад зобов'язаний виплачувати таким дітям грошову допомогу на придбання навчальної літератури у розмірі трьох соціальних стипендій. Ці кошти студенти мають отримати впродовж 30 днів з початку навчального року. Але ця виплата здійснюється тільки для тих, хто знаходиться на повному державному забезпеченні. Якщо студент перебуває під опікою під час навчання, ці кошти він не отримує. Лише після досягнення 18 років, коли опіка припиняється, навчальний заклад зможе виплатити ці гроші.

Не менш важливою є пільга щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це право закріплене у статті 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають право бути зарахованими на соціальний квартирний облік за місцем їхнього проживання, якщо вони не мають власного житла. Крім того, особи з числа дітей-сиріт після досягнення 23 років не втрачають право на позачергове отримання житла, за умови, що вони стали на облік до 23 років. Житло, яке надається державою, повинно відповідати належним санітарним та технічним вимогам, тобто бути придатним для проживання.

При необхідності, після закінчення вищих навчальних закладів, держава допомагає особам з-поміж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з працевлаштуванням, забезпечуючи гарантоване перше робоче місце.

Адвокати пояснюють, що в українському законодавстві немає чітко визначеного поняття «дитина-напівсирота». Є поняття дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування. На практиці дитина-напівсирота – це дитина, в якій помер один з батьків або один з батьків позбавлений батьківських прав. Законодавство передбачає захист прав дітей-сиріт, але пільги для напівсиріт не визначені чітко, як і саме поняття.

Діти, які втратили одного з батьків, можуть отримувати пенсію по втраті годувальника. Ці кошти виплачуються одному з батьків або законному представнику дитини. Цю допомогу діти мають змогу отримувати до 23 років, тобто поки вони не закінчать навчання у вищих навчальних закладах.

Діти, які навчаються у школах, професійно-технічних училищах та вищих навчальних закладах на денній формі навчання, отримують державну соціальну допомогу до закінчення навчання, але не пізніше, ніж до 23 років. Дітям-сиротам ця допомога надається до 23 років незалежно від того, чи навчаються вони, чи ні. Державна соціальна допомога на дітей померлого годувальника надається з моменту звернення. Якщо звернення надійшло протягом 12 місяців з дня смерті годувальника, допомога виплачується з дня, що настає за днем смерті.

Розмір допомоги визначається на основі розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. З 01.01.2023 вона становить:

- на одну дитину – 100% (2093,00 грн);
- на двох дітей – 120% (2511,60 грн);
- на трьох і більше дітей – 150% (3139,50 грн).

Статус дитини-сироти надається дітям, у яких померли або загинули батьки, і це підтверджується свідоцтвом про смерть.

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається на основі ширшого переліку документальних підтверджень, які включають майже 15 пунктів. Основні з них:

- рішення суду про позбавлення батьків батьківських прав;
- рішення суду про відібрання дітей без позбавлення батьківських прав;
- документальне підтвердження того, що діти були підкинута або покинуті у пологовому будинку;
- акт, складений службою у справах дітей, який підтверджує перебування батьків дитини в районі проведення бойових дій або на окупованій території [41].

Українська система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, складається з різних компонентів, які спрямовані на забезпечення їхніх різних потреб.

Судова процедура позбавлення батьківських прав та подальший процес надання статусу вирішуються в суді, а потім виконавчим комітетом міської чи районної ради. Це важливий етап для забезпечення прав дитини та її добробуту.

На державному рівні надається матеріальне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, включаючи харчування, одяг, взуття та житлове забезпечення. Це здійснюється через Фонд соціального страхування та інші державні та місцеві бюджети. Також надаються допомога з працевлаштуванням та забезпеченням першого робочого місця.

Адресна соціальна допомога включає різноманітні пільги та допомогу, яка спрямована на забезпечення конкретних потреб дітей, такі як іграшки, спортивний інвентар, газети та журнали, а також грошова допомога для батьків-вихователів та прийомних батьків.

Важливою складовою системи є медичне обслуговування, а також пільгові умови для вступу до вищих навчальних закладів.

Зазначені заходи є важливими для забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, достойними умовами життя та можливостями для розвитку.

2.3 Світовий досвід соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування

В цьому розділі роботи ми проілюструємо досвід соціальної роботи в західних країнах, щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Історія соціального захисту дітей у Великобританії є довга і багатоаспектна, з еволюцією законодавства та підходів до виховання та піклування про дітей. У XVI столітті виник інститут фостерних сімей, коли дітей без батьківського піклування передавали на виховання до різних сімей або на навчання ремеслу. Однак, у XIX столітті суспільство все більше нахилилося до розміщення дітей у закладах опіки.

Засновник дитячої благодійної організації Томас Барнадо вважав, що сім'я є найпридатнішим середовищем для виховання дитини і спрямував свої зусилля на влаштування дітей у почесні сім'ї на селі. Це був перший крок у напрямку розвитку фостерних сімей.

У XIX столітті соціальні реформи та критика закладів опіки призвели до повторного використання фостерних сімей для виховання дітей. Проте, після закінчення Другої світової війни, було виявлено, що деякі діти опинилися у невідповідних сім'ях, що привело до пошуку нових шляхів утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сучасна система фостерних сімей у Великобританії є результатом багатоаспектної еволюції інституту дитячого виховання. Більшість дітей, які опиняються без батьківського піклування, тепер проживають у фостерних сім'ях, що відповідає підходам до забезпечення їхнього добробуту та розвитку.

Законодавство, які регулює цей процес, забезпечує права та відповідальності як дітей, так і прийомних сімей, забезпечуючи визначені стандарти та процедури.

Державні служби оцінки потреб та планування соціальних послуг грають ключову роль у забезпеченні відповідних умов для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Недержавні організації, такі як Національне товариство попередження жорстокого ставлення до дітей (NSPCC), також відіграють важливу роль у захисті прав та добробуті дітей у Великобританії.

Цей досвід може служити цінним джерелом навчання для інших країн у розвитку їхніх власних систем соціального захисту дітей.

У Великій Британії можна спостерігати недостатню кількість будинків-інтернатів для дітей, але в цій країні поширені невеликі школи-інтернати. Більшість дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають у сім'ях прийомних батьків, що вважаються важливим елементом дитячого соціального захисту. Такі сім'ї, які приймають у себе дітей для виховання, розглядаються як заміна сімейного оточення для більшості дітей, що потребують допомоги. Уряд Великої Британії забезпечує соціальну допомогу на індивідуальній основі, враховуючи потреби кожної окремої дитини та надаючи відповідні послуги.

Для забезпечення достатньої кількості фостерних вихователів національного рівня було створено мережу спеціальних агентств, які здійснюють пошук та підготовку потенційних вихователів і надають комплекс безоплатних послуг як дітям, так і вихователям. Крім того, існує приватний фостеринг, коли батьки укладають угоду з фостерними вихователями без участі місцевих органів влади.

У Сполучених Штатах вже у минулому столітті почалося відмовлення від великих інтернатних закладів на користь прийомних сімей, оскільки вони виявилися більш доступними та ефективними. Соціальний Закон про соціальний захист, прийнятий у 1937 році, сприяв цьому процесу, дозволяючи надавати фінансову підтримку сім'ям з дітьми в складних ситуаціях. Це призвело до зменшення кількості дітей у інтернатах на 1–2 % щороку.

У Швеції деінституціалізація дітей почалася ще в середині 20-го століття. Зараз державні дитячі будинки опікуватимуться лише невеликою кількістю дітей одночасно, що сприяє їхньому якісному вихованню. Підходи до соціального захисту дітей у різних країнах можуть бути відмінними, але всі вони спрямовані на покращення умов життя найбільш вразливих верств населення.

Загальна мета співпраці органів громадської адміністрації та громадських організацій у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає в ефективнішому забезпеченні їхніх потреб. Проте, кожна країна має свої унікальні особливості, і навіть здійснюючи адаптацію досвіду інших країн, важливо враховувати внутрішні умови та потреби своєї національної спільноти.

Тож, для підвищення унікальності підходу в Україні, можна розглянути такі напрями:

1. Культурні аспекти: Врахування та впровадження традиційних українських цінностей та підходів до виховання дітей, що допоможе забезпечити виховання в душі національної спадщини.

2. Специфіка законодавства: Персоналізація підходу до соціального захисту дітей, враховуючи унікальні аспекти та вимоги українського законодавства та системи соціального захисту.

3. Розвиток громадянського суспільства: Зміцнення ролі громадських організацій та активної участі громадян у соціальних ініціативах та програмах.

4. Інноваційні підходи: Впровадження новаторських методів та технологій у сфері соціального захисту, що сприятиме підвищенню ефективності та доступності послуг для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

5. Розвиток партнерства: Активізація співпраці між органами громадської адміністрації, громадськими організаціями, бізнес-сектором та міжнародними партнерами з метою створення комплексних програм соціального захисту.

Шляхом ретельного аналізу та адаптації інноваційних підходів до унікальних потреб та умов України можна створити ефективну систему соціального захисту дітей, що враховує кращі практики як зі світового досвіду, так і з власного досвіду та культурної спадщини.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

3.1. Сучасні практики та технології соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування в Запорізькій області

Станом на 2024 рік в Україні налічується 64,5 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них у спеціальних закладах-інтернатах – проживає близько 5 тис. Понад 45 тис. українських сиріт перебувають під опікою своїх родичів. Тобто вони не вийшли за коло найближчого родинного оточення. 14,3 тис. дітей живе у великих та малих прийомних сім'ях.

Мінсоцполітики, також, наводить статистику як кількість сиріт і неповнолітніх, які позбавлені батьківського піклування з тих чи інших причин, змінювалася впродовж останніх 3 років:

- у 2021 році таких дітей було всього 48 089;
- у 2022-му менше – 42 611;
- у 2023 році цифра зросла до 45 936.

У відомстві надають дані, скільки дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування додавалося в реєстрі за один рік:

- 2021 рік – 7096;
- 2022 рік – 6433;
- 2023 рік – 7415 [13].

З початку повномасштабного вторгнення Запоріжжя стало містом прихистку, куди вдалося евакуювати велику кількість дітей з тимчасово окупованих територій нашої області. На момент березня 2024 року в Запоріжжі проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування з Бердянського, Пологівського, Мелітопольського, Василівського районів. На території міста наразі діють 21 заклад інтернатного типу Запоріжжя та з ТОТ

Запорізької області (9 подібних закладів з ТОТ Запорізької області припинили свою роботу з початку повномасштабного вторгнення чи знаходяться в простой), 10 дитячих будинків сімейного типу, 12 опікунських сімей і понад 200 прийомних сімей.

На території нашого міста діє декілька програм підтримки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, крім того на території міста Запоріжжя функціонують близько 10 Благодійних фондів. Одною з найбільш крупних є програма «Діти Запоріжжя на 2022-2024 роки», найбільш відомими БФ є «Карітас» та «Допомога справою».

У 2022 році уряд України прийняв постанову щодо утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Ця ініціатива спрямована на координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з метою забезпечення захисту прав дітей в умовах війни.

Також в Україні введено програму «U-LEAD з Європою», яка спрямована на розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітність та розвиток. Ця програма спільно фінансується Європейським Союзом та його державами-членами, такими як Німеччина, Польща, Швеція, Данія, Естонія та Словенія. Мета програми - підтримка України на її шляху до зміцнення місцевого самоврядування.

Програма «U-LEAD з Європою» сприяє прозорому, підзвітному та багаторівневому управлінню в Україні, що відповідає на потреби громадян та розширює можливості громад. Одним з напрямів цієї програми є роз'яснення громадам специфіки соціального захисту дітей, які постраждали від агресії Російської Федерації.

Серед чинників, які негативно впливають на якість соціальної роботи з дітьми в умовах війни, можна виділити невизначеність шляхів постійного фінансування та недостатнє кадрове забезпечення через відтік кадрів за межі території України.

Україна також спостерігає тенденцію до відмови від інтернатних форм виховання на користь сімейних форм, що сприяє покращенню умов для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Однією з найбільш ефективних форм є дитячий будинок сімейного типу, де держава надає сім'ї, яка бере на виховання дітей, матеріальну та соціальну підтримку.

Наприклад, Запорізька міська рада в лютому 2023 року надала багатодітній мамі Ірини Поваляєвої. ордер на новий двоповерховий будинок. Його придбали коштом субвенції з державного бюджету на умовах співфінансування з міським. На це з державної скарбниці було виділено майже 4 млн грн, ще понад 1 млн 200 тис. грн спрямували з бюджету Запоріжжя [9].

Ірина Поваляєва виховує власну 15-річну доньку, сімох дітей з однієї родинної групи та ще двох братів. Жінка стала прийомною матір'ю для трьох хлопчиків: 15, 8 та 6 років, а також шістьох дівчат: 10, 8 та 7 років, 5-річних двійнят та малечі віком 1 рік 8 місяців [9].

За даними звіту начальниці служби у справах дітей ЗОДА Антоніни Матвеевої від жовтня 2023 року, в Запорізькій області тридцять трьом прийомним сім'ям – нікуди повертатися [14]. Служба у справах дітей подає документи про відновлення житла. Мова йде лише про реєстрацію пошкодженого житла. Ситуація непроста: на тимчасово окупованій території на момент березня 2024 року перебувають 19 дитячих будинків сімейного типу, 93 прийомні сім'ї і понад 700 опікунських сімей. Є вже шість проваджень щодо дітей, які знаходяться в розшуку.

Ці шестеро дітей ймовірно вивезені на територію РФ. Бо їх батьки, або родичі чи близькі до родини людини подали заяву на розшук.

Практикуються наступні форми соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Укладання дітей у сім'ю є першою і пріоритетною формою їх влаштування. Це спрямовано на створення для дитини умов сімейного виховання та збереження можливості її проживання в сім'ї родичів або інших осіб, які б виховували та здійснювали за нею догляд. Влаштування дітей в сім'ю

може здійснюватися різними способами за допомогою різних правових механізмів, які враховують особливості відносин між дитиною та особою, яка її виховує.

Усі форми сімейного влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, мають спільні ознаки, що дозволяють їх об'єднати в одну групу. Вони ґрунтуються на сімейних правовідносинах між фізичними особами, які мають спільність проживання, побуту та ведення спільного господарства. Державні органи не виступають суб'єктами цих правовідносин, оскільки саме сім'я, складена з усиновителя або опікуна (піклувальника) та дитини, є основною одиницею сімейних правовідносин.

Другою формою влаштування дітей є їхнє влаштування до навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Ця форма використовується у випадках, коли немає можливості створити дитині умови для сімейного виховання. Державні організації, що опікуються дітьми, діють на підставі відповідного законодавства.

Третя форма влаштування дітей - квазісімейна - поєднує ознаки як сімейного, так і інтернатного виховання. Вона включає в себе прийомну сім'ю, патронат та дитячий будинок сімейного типу. У цих випадках укладаються своєрідні тристоронні правовідносини між усиновителем або опікуном (піклувальником), дитиною та державою через органи опіки та піклування.

Щодо сучасних практик і технологій соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, заслуговує уваги опитування СОС «Дитячі містечка України», проведене на території 5 областей України (в тому числі і Запорізької) в листопаді 2023 року.

Загалом було опитано 302 батьків методом особистого інтерв'ю (face-to-face) з використанням закритого опитувальника. Завданням дослідження було виявити ключові проблеми та потреби сімей із дітьми в умовах війни, тому збір даних проводився в місцях компактного проживання ВПО, а також у пунктах роздачі гуманітарної допомоги та надання інформаційних послуг. Опитування є розвідувальним і таким, що показує становище та основні проблеми сімей із

дітьми після переміщення, які потребують гуманітарного реагування та допомоги. Дослідження доповнене 10 глибинними інтерв'ю з батьками і 9 глибинними інтерв'ю з дітьми з числа внутрішньо переміщених сімей [31].

Метою опитування стало - вивчення потреб і проблем як внутрішньо переміщених сімей із дітьми, так і внутрішньо переміщених прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

З результатів дослідження видно, що всі відвідані прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу контактують одразу з кількома соціальними службами. Соціальні служби, які здійснювали супровід сімей до переміщення, тією чи іншою мірою і надалі цікавляться станом їхніх справ. Але ступінь залученості до проблем ПС і ДБСТ досить різний. Здебільшого це фіксація місцеперебування сім'ї та питання, пов'язані з документами, рідше сприяння в організації евакуації та гуманітарної допомоги.

Соціальні служби приймаючих громад також тією чи іншою мірою долучаються до ведення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, але не ставлять їх на облік за новим місцем проживання. Подекуди сприяють отриманню одягу та побутових речей, надають консультації, допомагають стати в чергу на житло, організують психологічну підтримку сім'ї. Широко використовуються такі форми соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, як соціальна діагностика та соціальна корекція.

Водночас соціальний супровід сімейних форм виховання загалом залишається на досить низькому рівні. Передусім це є наслідком значного скорочення соціальних працівників в Україні.

3.2. Перспективи удосконалення соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування

Актуальність проблеми розвитку дітей, які залишилися без піклування батьків, та їхньої соціалізації та інтеграції у суспільство нещодавно стала

об'єктом жвавих дискусій у науковому середовищі. Сирітство, як складне соціальне явище, прямо впливає на формування особистості дитини в умовах відсутності сімейного виховання.

Головні питання, які виникають у цій сфері, включають:

- Вплив військової агресії російської Федерації.
- Ефективність діяльності спеціалістів з захисту прав дітей.
- Соціальний розвиток дітей у суспільстві.
- Велика кількість дітей у сім'ях із складними життєвими обставинами.
- Недостатнє фінансування на підготовку та перепідготовку спеціалістів.
- Процес адаптації дітей в суспільстві.
- Взаємодія між спеціалістами з сектору захисту дітей.
- Кадрове забезпечення.

Для подолання цих проблем пропонується ряд заходів, включаючи:

- Раннє виявлення дітей у проблемних родинах.
- Застосування принципів раннього втручання.
- Підтримка внутрішньопереміщених сімей з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.
- Розробка програм роботи з сім'ями та дітьми з психологічного погляду.
- Розвиток програм навчання та підтримки прийомних сімей та дітей з особливими потребами.
- Створення центрів дозвілля для дітей.

Пропонується створення Громадського центру соціального захисту дитини (Центру дитини), спрямованого на комплексне вирішення проблем, пов'язаних з умовами розвитку дітей.

В умовах війни також важливо збільшити ринок соціальних послуг, тому серед завдань Центру дитини доцільно зазначити:

- розвиток мережі некомерційних організацій, які відповідають потребам

соціально незахищених груп у соціальних послугах;

- впровадження відповідних механізмів фінансування;
- широке залучення неурядових постачальників соціальних послуг;
- створити механізм публічного нагляду, який буде направлений на виявлення дітей та їх сімей, включаючи і сім'ї опікунів та прийомних батьків, яким необхідна допомога по відновленню психологічного здоров'я;
- надання сім'ям, дітям та молоді психосоціальної підтримки.

В умовах, коли стан захисту прав дітей в Україні за всю історію незалежності є найкритичнішим, зокрема – через воєнні дії, першочерговим завданням держави є забезпечення якісного соціального супроводу сімей та дітей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Залишаються актуальними напрями, передбачені Національною стратегією профілактики соціального сирітства на період до 2024 р., зокрема – внесення змін до законів України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» щодо обов'язковості соціального супроводу сімей, у яких батьки порушують права дитини; впровадження нових методик роботи з родинами та дітьми, які успішно апробовані в інших країнах; розробка механізмів реінтеграції дітей з інтернатів до їхніх біологічних родин; впровадження нових соціальних технологій, спрямованих на раннє виявлення сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, тощо.

Протягом останніх років державою у співпраці з благодійними організаціями було розроблено комплекс методик та заходів, що дадуть змогу реформувати й удосконалити соціальну роботу з дітьми та сім'ями, але їх впровадження неможливе без політичної волі та належного фінансування.

Точно так, соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, повинна бути адаптивною й гнучкою, здатною реагувати на змінні потреби та виклики сучасного суспільства. Постійний розвиток арсеналу інтервенцій і методів є критично важливим для забезпечення ефективної допомоги цій вразливій групі дітей.

Стеження за успішними практиками та вивченням їхніх позитивних результатів є ключовим елементом постійного вдосконалення соціальної роботи. Крім того, критична рефлексія щодо теоретико-методологічного підґрунтя діяльності фахівців соціальних служб дозволяє забезпечити науково обґрунтований підхід до проблеми та збільшити ймовірність досягнення успішних результатів.

Отже, надійна соціальна підтримка дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, потребує поєднання практичного досвіду, інноваційних методик та глибокого теоретичного розуміння проблеми.

ВИСНОВКИ

Зазначені проблеми, пов'язані зі становищем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, потребують комплексного та системного підходу з боку держави та громадськості. Військові дії та їх наслідки лише поглиблюють ці проблеми, роблячи їх ще більш складними й невирішеними.

Пріоритетом держави має стати належне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не лише матеріально, але й соціально, психологічно та емоційно. Для цього можна реалізувати ряд заходів:

1. Професіоналізація прийомних вихователів: Забезпечення відповідної підготовки та підтримки для осіб, які беруть на себе виховання цих дітей.

2. Підтримка сімейних форм виховання: Сприяння сімейному вихованню, а також надання соціальної підтримки сім'ям, які приймають дітей на виховання.

3. Співпраця з громадським сектором: Залучення громадських організацій до процесу надання соціальних послуг дітям, позбавленим батьківського піклування.

4. Фінансова підтримка: Забезпечення належного фінансування програм і проектів, спрямованих на соціальний захист цієї категорії дітей.

5. Психологічна допомога: Розвиток системи психологічної підтримки для дітей, які пережили важкі життєві обставини.

6. Громадські центри соціального захисту дитини: Створення та підтримка громадських центрів, які б вирішували проблеми, пов'язані з умовами розвитку дитини та надавали підтримку сім'ям та дітям.

Важливою умовою є також вивчення досвіду інших країн та впровадження найбільш ефективних практик в українській системі соціального захисту дітей. Тільки за умови комплексного та системного підходу можна

досягти значних покращень у становищі дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран А. В. Права дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні: проблеми реалізації та захисту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1. С. 5–8. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1/0> (дата звернення: 15.04.2024)
2. Бевз Г. М., Бондаренко Т. В. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: У 2-х кн. Київ : Держсоцслужба, 2006. Кн. 2. 180 с.
3. Безпалько О.В., Зверева І. Д. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.
4. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
5. Бех В.П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства: монографія. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 599 с.
6. Боднарчук О. І. Правове забезпечення системи опіки над дітьми-сиротами в Польщі: досвід для України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 2. С. 86–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arvu_2016_2_23 (дата звернення: 22.04.2024)
7. Бориченко К. В. (2020). Реформування законодавства у сфері соціального захисту сімей із дітьми в Україні. *Право і суспільство*. №2. С. 72–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_15 (дата звернення: 02.05.2024)
8. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Трудове право. Право соціального забезпечення*. Київ, 2020. С. 59-64
9. В Україні тимчасово спростили процедуру оформлення опіки над дітьми, які залишились без батьків. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/3437884-v-ukraini-timcasovo-sprostili-proceduru-oformlenna-opiki-nad-ditmi-aki-zalisilis-bez-batkiv.html (дата звернення: 22.04.2024)

10. Гендерночутливий підхід у роботі з вразливими верствами населення у соціально-правовій сфері : навчально-методичний посібник / В. Анголенко, О. Белоліпцева, О. Грошова, Ю. Дьоміна, Т. Ісаєва, Ю. Лисенко, О. Раска-зова, В. Преображенська, М. Ткаченко, Ю. Чернецька, І. Цибуліна. Харків : ХГПА, 2017. 78 с.

11. Горемикіна Ю. В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3. С. 120-132.

12. Дакал А. Державна політика у сфері захисту прав дітей: принципи, завдання та засоби реалізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. №3. С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_3_10 (дата звернення: 25.04.2024)

13. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей : посібник з найкращих практик / під ред. Ж. Мюльгейр, К. Брауні. 143 с. URL: www.cam-z.org/biblioteka_11/socialnij_zaxis_49/deinstitalizac_53.html. (дата звернення: 22.04.2024)

14. Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. No 385/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.05.2024)

15. Доля І. М. Дитячі будинки сімейного типу: механізм подолання соціального сирітства в Україні *Стратегічні пріоритети*. 2019. №2(11). С. 195-199.

16. Доля І. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки: міжнародний досвід та уроки для України. URL : <http://old.niss.gov.ua/monitor/March08/04.htm>. (дата звернення: 25.04.2024)

17. Дунасі І. І. Соціально-педагогічна робота неурядових організацій України з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2017. № 1(5). URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/59/61>. (дата звернення: 10.05.2024)
18. Завацька Л. М. Структурно-змістовні компоненти професійного модуля підготовки фахівця соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2021. Серія 11. С. 47-54.
19. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : зб. стат. відп. за випуск І. В. Калачова. Київ : Державний комітет статистики України, 2010. 76 с.
20. Кальченко Л. В. Технологія реінтеграції вихованців інтернатних закладів до біологічної сім'ї як практичний інструмент системи превенції соціального сирітства. URL: <https://www.readcube.com/articles/10.15587%2F2519-4984.2017.119956> (дата звернення: 22.04.2024)
21. Кахіані Ю. В., Бондарчук А. О. Заклад інтернатного типу як суб'єкт соціальнопедагогічної діяльності. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 102.
22. Кисельова О. І. Актуальні питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в порівняльному аналізі України та Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. № 24 (Том 2). С. 181–184.
23. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посібник. Київ : Обнова компані, 2017. Ч. І. 256 с.
24. Ковчина І. Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності автореф. дис. ... канд. пед. наук : 12.00.06. Київ, 2018. 20 с.
25. Ковальова К.В. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в умовах центру

соціальнопсихологічної реабілітації дітей. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, No. 8. С. 375-420.

26. Комарова Н. М., Зінченко А. Г. Модель соціальної підтримки молоді з уразливих соціальних груп: методич. посібник. Київ: Організація з безпеки та співробітництва в Європі. 2019. 53 с.

27. Майже два мільйони родин з дітьми охоплені соціальною допомогою, спрямованою на захист прав дітей. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21881.html> (дата звернення: 12.05.2024)

28. Маренчук О. М. Правові засади захисту соціальних категорій дітей у сучасних умовах. *Таврійський вісник освіти*. 2017. №1(57). С.131–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2017_1_24 (дата звернення: 12.05.2024)

29. Міщенко О.М., Сівакова Є.О. Реінтеграція дітей: концепція і сутність. Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації». 2021. No 2(46). С. 168.

30. Мордань О. Міжнародна практика реформування державної системи опіки: досвід для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 2. С. 75-85

31. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. No 866/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.05.2024)

32. Пеша І. В. Дитячі будинки сімейного типу як особлива форма сімейної опіки над дітьми-сиротами, позбавленими батьківського піклування. *Український соціум*. 2012. № 1 (2). С.72-80.

33. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Закон України) № 2342-IV. (2001) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (дата звернення: 16.05.2024)

34. Програма «Діти Запоріжжя на 2022-2024 роки». Затверджена Рішенням Запорізької міської ради від 22.12.2021 року. Запоріжжя, 2021. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1fo2li41s13203bs9v1phb1ngsv3.pdf (дата звернення: 13.05.2024)

35. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. No 302/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.05.2024)

36. Про внесення змін до (dspace.onu.edu.ua) деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2022 р. No 636/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#n36> (дата звернення: 12.04.2024)

37. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 р. No 905/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.03.2024)

38. Програма «Дитина не сама»: понад 1 000 українців пройшли навчання та готові прийняти у свою сім'ю дитину під час війни. веб-сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/dytyna-ne-sama-trained-1000-ukrainians> (дата звернення: 22.03.2024)

39. Пушкар В. А. Соціально-психологічна адаптація та соціалізація дітей-сиріт, позбавлених родинного піклування *Social work and education*. 2020. С. 14-31.

40. Пушкіна О. В., Лозицька С. М. Прийомні (фостерні) сім'ї: американський досвід. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «юридичні науки». 2013. № 2 (5). С. 132-136.

41. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002, № 2947-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 12.03.2024)
42. Слозанська Г., Горішна Н. (2021). Функціонування закладів інституційного догляду та їх негативний вплив на вихованців. *Social work and education*, 8(1), С. 18-41.
43. Соціальний захист населення в Польщі. URL : <http://www.pilga.in.ua/node/18> (дата звернення: 21.02.2024).
44. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: навч.-метод. посіб. / Л.С. Волинець, А.Й. Капська, Н.М. Комарова, І.В. Пеша, Г.М. Бевз, Л.В. Волинська, О.О. Яременко. Київ: Укр. ін-т соц. досліджень, 2010. С. 89 – 100.
45. Суліменко, О. (2022). Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 68–75. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/757/698> (дата звернення: 22.03.2024)
46. Терновець О.М. Сирітство як соціальна проблема. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, 2012. № 1. С. 4–10.
47. Тюріна, Т., Кінаш, О. Стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, No. 4. С. 500-507.
48. Чайка І.О. Виховний потенціал дитячих будинків сімейного типу в Україні. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2016. IV(16). С. 92-95
49. U-LEAD роз'яснює громадам специфіку соцзахисту дітей, які постраждали від агресії рф. веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3479511-ulead-rozasnue-gromadam-specifiku-soczahistu-ditej-aki-postrazdali-vid-agresii-rf.html> (дата звернення: 22.04.2024)
50. Фостерна сім'я у Великобританії: основні засади діяльності. Освіта і управління. 2002. № 1. С. 163–170.

51. Ustawa o pomocy społecznej // Kancelaria Sejmu z dnia 12 marca 2004 r. Str. 1-79.
52. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. URL: <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej/art-230/> (дата звернення: 20.03.2024)

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Пурик Євгеній Геннадійович, студент 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна робота», адреса електронної пошти pyrik561@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 26.04.2024 Підпис _____ ПІБ (студент) Пурик Є. Г.

Дата 26.04.2024 Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Ель Гуессаб Карім